

SKOLPORTENS NUMRERADE ARTIKELSERIE
FÖR UNDERVISNING, LÄRANDE OCH LEDARSKAP

MED RÄTT ATT UNDERVISAS

En studie med fokus på
den språkliga och fonologiska
medvetenheten i förskolan

FÖRFATTARE:

Erika Frangini
Christina Holmberg

SKOLPORTEN

LEDA & LÄRA

4/2019

SAMMANFATTNING

FORSKNING TYDER PÅ att språklig och fonologisk medvetenhet kan förebygga senare läs- och skrivsvårigheter hos barn. I vår studie är vi intresserade av att få svar på hur målstyrd undervisning av den språkliga och fonologiska medvetenheten redan i förskolan kan gynna tidig läsinlärning. Vi vill också med denna artikel få svar på hur verksamma inom förskolan ser på att använda begreppet undervisning i förskolan som en medveten målstyrd process och vilken skillnad en medvetenhet om målstyrda processer kan göra för undervisningen. Vår studie har varit kvalitativ och vi har samlat in data genom studier i verkliga miljöer, deltagande observationer, intervjuer och enkäter. Totalt inkom svar från 765 personer. Vi har genomfört medvetna, målstyrda och strukturerade undervisningssituationer i språklig och fonologisk medvetenhet med barn i åldrarna 5–6 år. Syftet var att ge barnen en möjlighet att på sin nivå möta och förhålla sig till skriftspråket och se vilka kunskaper barnen erövrade genom vår undervisning. Redan sju veckor in i studien hade flera barn blivit språkligt och fonologisk medvetna och knäckt läskoden. De barn som tidigare haft svårt med uttal hade förbättrat det genom att bli medvetna om skillnaden på bokstavsljuden. Studien visade också att barn som inte visade intresse för att utforska och söka kunskap utvecklade med detta undervisningsupplägg sin förmåga att utforska och undersöka nya saker och tilltro till sig själv.

Erika Frangini är leg. förskollärare och leg. lärare åk 1–3.
E-post: erika.frangini@osteraker.se

Christina Holmberg är leg. förskollärare.
E-post: christina.holmberg@osteraker.se

Denna artikel har den 1 februari 2019 accepterats för publicering i Skolportens numrerade artikelserie för utvecklingsarbete i skolan. Artikeln har granskats av en forskare som ingår i Skolportens granskargrupp.

Fri kopieringsrätt i ickekommersiellt syfte för kompetensutveckling eller undervisning i skolan och förskolan under förutsättning att författarens namn och artikelns titel anges, samt källa: Skolportens artikelserie. I övrigt gäller copyright för författaren och Skolporten AB gemensamt.

Denna artikel är publicerad i Skolportens artikelserie Leda & Lära:
www.skolporten.se/forskning/utveckling/

Aktuella Författaranvisningar & Skrivregler:
www.skolporten.se/forskning/skolutveckling/skolportens-utvecklingsartiklar/

Vill du också skriva en utvecklingsartikel? Mejla till redaktionen@skolporten.se

INNEHÅLL

INLEDNING	7
Bakgrund	7
Syfte och Frågeställning	8
METOD OCH GENOMFÖRANDE	9
RESULTAT OCH ANALYS	11
Resultat och analys av enkätsvaren	12
DISKUSSION	15
REFERENSLISTA	19
BILAGA: ENKÄTSVAR	21

INLEDNING

BAKGRUND

I **VÅR UNDERVISNING** ville vi ha möjligheten att välja alternativa tillvägagångssätt. Därför valde vi att ta med poststrukturella inslag i undervisningssituationerna där lärandet kan gå i oförutsägbara, ickelinjära banor enligt Ann-Christine Vallberg Roth (Ifous rapportserie 2016:1, s.24). Det gör också att vi kan utgå från barnens intressen då man i det poststrukturella perspektivet fokuserar på interaktionen mellan människor men också på samspelet med materia och ting. Då det är svårt att hitta endast en lärteori som fungerar eftersom vi lär oss på olika sätt valde vi också att inta ett variationsteoretiskt perspektiv. I det variations-teoretiska perspektivet fokuserade vi på variation av uppfattningar av ett visst lärandeobjekt för att kunna urskilja vilka kunskaper som barn tillägnar sig i en undervisningssituation. Detta för att få betydelsefull information för framtida lärandesituationer. Här fokuserar man också på vikten av att bedöma barnets kunskaper före och efter en undervisningssituation. Därför är förplanering och efterbedömning viktigt i detta upplägg. Enligt Elisabet Doverborg, Niklas Pramling och Ingrid Pramling Samuelsson (2013, s. 102) handlar undervisning om att introducera variation, att göra något specifikt för att mångfalden ska bli synlig vilket skapar förståelse hos barnen.

Vi har också inspirerats av Vygotskijs teori om den proximala utvecklingszonen som den beskrivs av Tove Phillips (2012, s. 154), att möta barnet strax ovanför dennes kunskapsnivå. Det är själva utmaningen som skapar den proximala utvecklingszonen. Phillips (2012) lyfter också fram att barnet behöver guidas in i rätt tankemönster, annars stannar barnet upp i sin utveckling. Vi har därför satt upp tydliga mål inför varje undervisningssituation.

I leken befäster barn nya erövrade kunskaper som de delar med sig av till andra barn. Därför har vi utfört observationer även i leken. Leken är universell och alla kan delta i leken oavsett ålder eftersom det

är ett språk som alla förstår. De barn som inte erövrat det verbala språket kan genom lek göra sig förstådda. Barn känner igen sig i det som händer i leken och kan koppla det till verkligheten och tidigare erfarenheter vilket skapar ett sammanhang.

Under studiens gång har vi blivit ifrågasatta av andra verksamma inom både förskolan och skolan som anser att förskolan inte ska bedriva undervisning då förskolan inte har mål som ska uppfyllas utan endast strävansmål.

Vi har ändå valt att se denna studie som en målstyrd process även om det finns synpunkter på att det påminner för mycket om skolans sätt att undervisa. Detta har däremot fått oss att undersöka och försöka reda ut begreppet undervisning i förskolan.

Förskolan lyder under Skollagen och i den framgår det tydligt att undervisning ska ske i alla skolformer, även förskolan. Regeringen gav Skolinspektionen i särskilt uppdrag att under åren 2015–2017 granska svenska förskolors kvalitet och måluppfyllelse. I början av 2018 kom den slutgiltiga rapporten som visar att undervisning i förskolan inte är förankrat som begrepp och innehåll vilket gör att utbildningen på Sveriges förskolor inte är likvärdig. I Skolinspektionens rapport (2018, s.21) står att förskollärare förväxlar begreppet lärande med undervisning. Dessa båda begrepp betyder inte samma sak. Undervisning handlar om det någon vill lära ut medan lärandet är ett resultat som uppstår när barnet lärt sig något.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

VÅRA FÖRSKOLOR HAR fått möjligheten att delta i Ifous FoU-program UNDIF (Undervisning i förskolan) där undervisningsbegreppet är i fokus. Vi har i detta forskningsprogram fått prova olika undervisningsupplägg vilket har fått oss att vilja undersöka och förtydliga begreppet undervisning i förskolan. Syftet med denna studie är att undersöka den språkliga och fonologiska medvetenheten genom att medvetet använda begreppet undervisning som en målstyrd process. Detta för att kunna vidareutveckla vår undervisning. En målstyrd process är när undervisningen har ett tydligt uppsatt mål som syftar till att främja barns utveckling och lärande. Undervisningen planeras, genomförs och utvärderas för att se vilka kunskaper barnet tillägnat sig. Genom medvetna och strukturerade undervisningssituationer i språklig och fonologisk medvetenhet kommer vi ge barn möjlighet att på sin nivå möta och förhålla sig till skriftspråket redan i förskolan. Detta för att främja deras utveckling och lärande. Språklig medvetenhet är när barn har förmågan att rimma och leka med språket och dess uppbyggnad genom att man hör vilka ljud som ingår i ett ord. Barn som är språkligt medvetna tänker självständigt på språket och lägger märke till dess form och skiljer språket från dess betydelse (Svensson 2009, s. 17). Fonologisk medvetenhet är en del av språklig medvetenhet men handlar mer om språkljud och att ord består av fonem (ljud), en medvetenhet om språkets minsta delar (Svensson 2009, s. 22). I våra undervisningssituationer vill vi uppmärksamma barnen på hur skriftspråket är uppbyggt. Detta för att ge barnen förkunskaper för skolan då förmågan att höra fonem (språkljud) och koppla det till grafemet (bokstaven) är en förutsättning för att kunna lära sig att läsa. Syftet är också att ge barnen bokstavskänedom och förmågan att reflektera över det egna språket som att t.ex. rimma och uppmärksamma ord i meningar. Detta för att underlätta för alla barn att lära sig läsa och ge dem ett bättre utgångsläge inför mötet med skriftspråket i skolan och på så sätt ge dem en likvärdig grund.

Våra frågeställningar är:

- ★ Hur kan undervisning av språklig och fonologisk medvetenhet redan i förskolan gynna tidig läsinlärning?
- ★ Hur ser verksamma inom förskola på att använda begreppet undervisning i förskolan som en medveten målstyrd process?

METOD OCH GENOMFÖRANDE

VI HAR GENOMFÖRT en kvalitativ studie och samlat in data genom deltagande observationer, intervjuer, enkät och studier i verkliga miljöer för att få närhet till informationskällan. I verkliga miljöer ser man direkt på verkligheten och får då enligt Björndal (2002, s. 23) en mer ”livsnära” syn. Genom en kvalitativ studie får vi möjligheten att rikta intresset mot individen och eftersom studierna genomförs i verkliga miljöer får vi se hur barnen upplever, tolkar och strukturerar de nya kunskaperna i relation till sina tidigare erfarenheter och kunskaper. I våra målstyrda undervisningssituationer har vi fokuserat på läroprocesserna som sker hos barnen. Enligt Jarl Backman (2008) är det processerna som är viktiga och inte resultatet, vilket ger ett stort utrymme för variationer i denna studie. Studien bestod av 16 barn vilket gjorde att den kvalitativa metoden var att föredra eftersom vi ville observera verkligheten samtidigt som vi ville lägga fokus på beskrivning och förståelse (Björndal, 2002, s.23).

Deltagande observationer användes då våra observationer skedde ute i verksamheten med barngruppen samtidigt som vi antecknade, filmade eller fotograferade. Denna observationsmetod skapar också meningsfulla möten, öppenhet och flexibilitet eftersom det inte krävs någon direkt planering innan. Metoden var inte heller så tidskrävande och det insamlade observationsmaterialet kunde presenteras på ett fokuserat och överskådligt sätt. Observationerna resulterade i att vi kunde betrakta det som pågick i läroprocesserna och se komplexa samband i olika samspelsprocesser, både i undervisningssituationer och i leken.

Vi skickade ut enkäter till verksamma inom förskola och skola i Sverige genom att lägga ut en länk på Facebook. Vi ställde sju frågor med olika svarsalternativ och med möjlighet att kommentera. 765 personer genomförde enkäten.

När vi intervjuade verksamma inom förskola och skola i vår kommun använde vi oss av semistrukturerade intervjuer samt enkäter. Vi ställde öppna frågor med flera svarsmöjligheter där de fyra respondenterna kunde framföra sin tolkning. Semistrukturerade intervjuer gör det möjligt att vara flexibel, fånga upp detaljer och samla in information vilket ger en öppen dialog enligt Björndal (2002).

Urvalet bestod av 16 barn i åldrarna 5–6 år som gick på våra förskolor. Vi har arbetat strukturerat minst tre gånger i veckan i 20 veckor. Barnen var indelade i två åldersintegrerade grupper med elva barn i ena gruppen och fem i andra gruppen. Vi har använt oss av ABC-klubben ”Den magiska kulan” skriven av Ingela Feldt Sjölund och Pia Hed Andersson (2011) som läromedel eftersom den ger möjligheter till individualisering vilket gör att vi kan möta varje barn där de är just nu samt att detta läromedel bygger på vetenskaplig grund. Det är ett läromedel i svenska som riktar sig till barn från förskoleklass till årskurs 3.

I studien har vi använt oss av lärarhandledningen ”Den magiska kulan” och den tillhörande läseboken och arbetsboken. Lärarhandledningen har hjälpt oss när vi planerat vår undervisning och väglett oss med arbetet av läseboken och arbetsboken.

I lärarhandledningen finns kopieringsunderlag och bildkort för det laborativa arbetet i grupperna. Läseboken har vi högläst för barnen och sedan ställt frågor om texten för att utveckla barnens läsförståelse. Vi har systematiskt med hjälp av arbetsboken gått igenom en bokstav i taget och de olika läs- och skrivuppgifter samt skapande situationer där barnen utforskar språkljudet (fonemet) och kopplar det till bokstaven (grafemet) samt formar bokstäverna. Vi har också arbetat mycket med avkodningen och att bilda meningar med hjälp av ordbilder och bildkort. Vi har arbetat i mindre grupper om 6–10 barn i åldrarna 5–6

år. Fokus har varit att på ett lustfyllt sätt fokusera på ett bokstavsljud (fonem) i taget och öva på att forma bokstaven. I våra undervisningsstunder har vi också gestaltat bokstäver med kroppen, format dem i sand, lera och annat naturmaterial för att utveckla de visuella och kinestetiska förmågorna. Vi har lyssnat på bokstavsljudet men också fokuserat på hur man lyssnar på andra ljud och urskiljer dem från varandra för att utveckla barnens auditiva lärande förmåga. Rörelse och musik har varit en stor del i undervisningen genom att vi rört oss och dansat bokstavsljudet. För att barnen skulle utveckla sin förmåga att lyssna och koncentrera sig har vi lyssnat på språkmelodier samtidigt som barnen fått använda sig av estetiska uttrycksformer som t.ex. skriva, rita, måla, dansa och dramatisera.

I denna undersökning har vi tagit hänsyn till vetenskapliga forskningsetiska principer. Vi har rättat oss efter dess fyra huvudkrav på forskning som är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Ett missivbrev skickades ut till alla undersökningsdeltagare där vi informerade om syftet med vår undersökning, att vi kommer utföra observationer, enkäter och intervjuer när vi samlar in information. Inga personuppgifter har förvarats så att obehöriga kan ta del av materialet och namnen på deltagarna nämns inte i texten. Vårdnadshavare har fått möjligheten att skriva under och samtycka till att deras barn fått delta i undersökningen. Vi intygade alla deltagare om att allt insamlat material bara kommer att användas för forskningsändamål och inte kommersiellt bruk (Vetenskapsrådet, 2002).

RESULTAT OCH ANALYS

ATT UNDERVISA STRUKTURERAT flera dagar i veckan med fokus på den språkliga och fonologiska medvetenheten har varit oerhört utvecklande men krävt noggrann planering och flexibilitet. Även om det varit en målstyrd process så har det varit ett lustfyllt lärande redan från första stund där vi utgått från läromedlet ABC-klubben (2011) men anpassat materialet efter barnen och deras intressen.

I våra deltagande observationer kunde vi se att sju veckor in i studien har tio stycken barn blivit språkligt och fonologiskt medvetna samt knäckt läskoden. De kan koppla grafemet (bokstaven) till rätt fonem (ljud). Ett annat resultat som visade sig är att de barn som har haft svårt med uttal har blivit mer medvetna om skillnaden på bokstavsljuden vilket resulterat i ett förbättrat uttal. Detta resultat visade sig genom övningar med rim och ramsor och bildkort som innehåller de språkljud barnen behöver träna på. Vi kunde också se att barnen i leken lyssnade efter olika ljud för att urskilja andra ljud från bokstavsljud. I observationerna kunde vi också höra barnen öva på att beskriva ljuden i ord med stöd av bildkorten

Studien visar också att barn som inte visade intresse för att utforska och söka kunskap utvecklade med detta undervisningsupplägg sin förmåga att utforska och undersöka nya saker och tilltro till sig själv och sin egen förmåga.

Efter undervisningssituationerna började barnen använda sig av sin nya kunskap i leken och fick då med sig yngre barn vilket väckte ett intresse i övriga barngruppen, ett kooperativt lärande uppstod. I ett kooperativt lärande samspelar och interagerar barn med varandra på ett lustfyllt sätt genom att tillsammans skapa inspirerande och positiva lärsituationer. Då barnen använde sig av sina nya kunskaper i leken visade de tecken på befäst kunskap. I leken gestaltade

barnen bokstäverna och dess ljud genom att stampa i takt med musik samtidigt som de uppmärksammade stavelser i ord. De formade också bokstäver i lera, kappplastavar, naturmaterial och i sand. De satte sig i grupper och turades om att skriva flera ord genom att ljuda fram bokstäver. Allt det material som användes i undervisningssituationerna fanns alltid tillgänglig för alla barn i gruppen och ordbilderna användes flitigt för att stava och ljuda ord.

Barnen visade också ett intresse och förståelse för olika symboler och dess budskap. Det visades genom att barnen ville utforska vägs skyltarnas betydelse, siffror på hus och gatunamn i närmiljön vid utevistelsen.

I de intervjuer vi genomförde blir det tydligt att begreppet undervisning tolkas på olika sätt. Undervisning beskrivs som något som är under visning och att det är en medveten handling av pedagogen. Begreppet undervisning likställs också med lärande där lärandet ska ske informellt och utgå från barnens intressen.

I enkätsvaren framgår det att verksamma inom förskola och skola som ingått i denna studie anser att vi använder oss av förmedlingspedagogik i vår studie istället för ett lustfyllt lärande och utforskande som bygger på barnens intressen som är traditionellt lärande i förskolan. Synpunkter har förmedlats att vi genom att ha uppsatta mål för vår undervisning efterliknat skolans sätt att undervisa. Några lärde sig att läsa när målet var att utveckla språklig och fonologisk medvetenhet vilket enligt vissa är ett resultat av en för medveten undervisning med högt uppsatta mål. I denna studie har vi fått syn på att begreppet undervisning tolkas väldigt olika och för att nå fram till en gemensam syn behövs ett förtydligande av begreppet vilket också varit synligt i enkätsvaren.

RESULTAT OCH ANALYS AV ENKÄTSVAREN

ANALYSEN AV ENKÄTEN visar att merparten av de verk-samma inom förskola och skola anser att undervisning ska ske i förskolan (figur 1).

På denna fråga hade vi en svarsfrekvens på 765 respondenter där 90,46 procent anser att det är självklart att undervisning ska ske i förskolan, 7,32 procent anser att undervisning inte hör hemma i förskolan och 2,22 procent har ingen åsikt. Kommentarererna på denna fråga visar dock att begreppet undervisning likställs med lärande och man vill gärna omformulera begreppet till just lärande, utforskande, upptäckande och vägledande. Det framgår också ett motstånd mot just begreppet undervisning, i kommentarerna står det:

- ★ Svår fråga, vad menas med undervisning? Vuxna ska vägleda, inspirera osv men inte undervisa som i skolan.
- ★ Undervisning sker genom lek
- ★ Undervisning som begrepp för ofta tankarna till skolbänken. Undervisning sker inte bara i den formen och förskolans undervisning tänker jag sker i andra forum.
- ★ Undervisning är bara ett annat ord för att stödja en människa att lära sig olika saker och det gör vi redan.
- ★ Undervisning sker redan i förskolan även om vi inte tidigare kallat det undervisning.
- ★ Pedagogisk verksamhet tycker jag är bättre.
- ★ Viktigt att definiera hur undervisning ser ut på förskolan. Det är inte lektionsbaserat som nog många förknippar med begreppet undervisning.
- ★ I förskolan har vi lärande och utforskande, inte undervisning.
- ★ Men inte på det viset som sker inom skolan. I förskolan undervisar man genom att vara medupptäckare, inspiratör och visar på under som sker.

- ★ Till en viss gräns, tycker det blir för mycket ibland.
- ★ Jag tycker att undervisning sker hela tiden, inte bara planerat utan även spontant
- ★ Med krav på undervisning kommer kunskapskrav. Barn i förskoleåldern utvecklas väldigt olika och jag tycker inte dom ska ha dessa krav på sig. Jag tror på fokus, på lek och lekens fantastiska lärande. Undervisning somna lärande, har vi hela tiden men tycker inte själva begreppet hör hemma i förskolan.
- ★ Undervisning, lärande, utforskande. Ja det kan ha många namn.
- ★ Men det ska ingå i leken för ni stressar dom.
- ★ Lärande känns bättre. Där är barnen aktiva i sitt kunskapssökande, undervisning låter som den vuxne lär ut, undervisar.
- ★ Förskolan ska lära barnet vett och etikett, lära barnet att äta, toalettbestyr och klä sig själv.
- ★ Pedagoger i förskolan ska inte lära ut
- ★ Undervisning är bara ett nytt ord för lärande

På frågan vad undervisning i förskolan är hade vi en svarsfrekvens på 771 deltagande där 25,94 procent anser att det endast är målstyrda processer, 63,16 procent anser att undervisning sker spontant hela tiden i barns utforskande och lek och 0,52 procent att det inte behövs någon undervisning i förskolan (figur 2).

I kommentarerna på denna fråga utläses även här att de allra flesta likställer undervisning med lärande och att det är i skolan som undervisningen är målstyrd och i förskolan mer spontan. I kommentarerna står det:

- ★ Både målstyrda processer och spontant.
- ★ Undervisning i förskolan är lyxen att få lysa

där barnen pekar med nyfikenhetens och upptäckandets ficklampa

- ★ Det sker när en vuxen är närvarande och tar tillvara på de tillfällen som ges i lek och andra situationer.
- ★ Både i målstyrda och spontana situationer. Dock bör de spontana situationerna dokumenteras och följas upp för att man ska kunna komma åt läroprocesserna.
- ★ Målstyrda processer och andra processer där förskollärare riktar barnens fokus mot ett lärandeobjekt, spontant eller planerat.
- ★ Tolkning av begreppet undervisning är det som känns viktigt

I fråga tre ställde vi frågan om undervisning av språklig och fonologisk medvetenhet redan i förskolan kan gynna tidig läsinlärning. Här hade vi en svarsfrekvens på 768 deltagande. I denna fråga anser nästan alla, 92,32 procent, att undervisning av språklig och fonologisk medvetenhet redan i förskolan kan gynna tidig läsinlärning, 1,43 procent anser att det inte kan det och 6,25 procent vet inte (figur 3).

Även om 92,32 procent svarade att det kan gynna tidig läsinlärning att undervisa i språklig och fonologisk medvetenhet så framgår det i kommentarerna att förskolan inte bör undervisa i detta. I kommentarerna utläses:

- ★ Ja om man som barn är mottaglig, det är en mognadsprocess.
- ★ All undervisning ska ske när barnet kommer till skolan och i förskolan ska barn vara barn och undervisas endast när de är frågvisa.
- ★ Det är skolans uppdrag att lära barn att läsa.
- ★ Jätteviktigt att vara medveten om detta och att jobba för att gynna läs och skrivinlärning.
- ★ Genom barnens egen nyfikenhet, inte undervisning från pedagogerna. Lärandet sker i lek och samspel.

★ En kommentar på denna fråga skiljer sig däremot från de andra:

- ★ Absolut. Är jätteviktigt att arbeta med i förskolan. Då det får enorm skillnad inför skolstarten.

Att arbeta med bokstavsinslärning väcker även det ett motstånd hos verksamma inom förskola och skola vilket går att utläsa ur svaren på denna fråga. 730 svarade på denna fråga vilket visar på några procents svarsbortfall jämfört med tidigare frågor. 86,03 procent anser att det är bra med bokstavsinslärning i förskolan, 9,32 procent anser att det inte behövs och 4,66 procent har ingen åsikt (figur 4).

I kommentarerna på denna fråga framgår det att bokstäver bara ska lyftas om barnet är intresserat och då som underordnad karaktär för annars blir det för likt skolan. Nedan följer kommentarer på frågan:

- ★ Men bara för de barn som är intresserade.
- ★ När ett barn visar intresse för bokstäver tycker jag att det ska stimuleras men vi ska inte ha det som undervisning att lära sig det.
- ★ Bra om det sker på barnens intresse. Vi ska inte lära barn bokstäver som i skolan, däremot ska vi uppmuntra barnens intresse. Är de intresserade av bokstäver ska vi vara lyhörda och visa.
- ★ Av underordnad karaktär, det är symboler och det är grunden, vi ska arbeta med förmågan till nyfikenhet kring språket.
- ★ Inga lektioner med bokstäver ska bedrivas.
- ★ Förskolan ska lära ut penngreppet och inte bokstäver.
- ★ Verksamma inom förskola ska fokusera på social kompetens, det sociala samspelet och inte så intensivt på skriftspråket.
- ★ Det beror på hur det görs, lyssna på bokstäver och stavelser är alltid bra. Att sitta i skolbänken med fylleriböcker kan man gott spara till senare.
- ★ För mycket förmedlingspedagogik

I fråga fem (figur 5) och sex (figur 6) ställdes frågan om vilka ämnesområden i förskolan och skolan som är viktigast att undervisa i. Svarsfrekvensen var 713 respektive 689 deltagande och i svaren framgår det att värdegrund och socialt samspel fått hög svarsfrekvens både i förskola och skola. Den största skillnaden går att utläsa i ämnesområdet ”språk”. I förskolan anser 8,84 procent att det är ett viktigt ämne att undervisa i jämfört med 21,48 procent i skolan. En annan skillnad är att begreppet utbildning endast används när man benämner de olika ämnena i skolan och inte i förskolan.

Kommentarerna på dessa frågor är:

- ★ Alla - det är just det som är förskolans styrka! Ett transdisciplinärt lärande
- ★ Allt! Valde däremot socialt samspel eftersom de innefattar olika former av kommunikation
- ★ Svårt att säga viktigast eftersom vi inte kan avsluta vår utbildning utan att bli undervisade i alla ämnen men en gemensam värdegrund är förutsättning för att vi ska kunna delta i samhället.
- ★ Alla är lika viktiga. De har sin plats i barnens utbildning.

På den sista frågan i enkäten fick deltagarna svara på vad det är för skillnad på undervisning i förskolan jämfört med undervisning i skolan. Här var svarsfrekvensen 706 deltagare där 25,21 procent anser att det inte finns någon skillnad, 62,32 procent anser att det är stor skillnad och 12,46 procent svarade att de inte vet (figur 7).

I kommentarerna på denna fråga står det:

- ★ I förskolan utgår man enbart från barnens intressen, till skillnad mot skolan där man behöver följa olika kriterier.
- ★ Skolan är mer målstyrd.
- ★ Kanske inte skulle tycka så som förskollärare men jag är även grundskollärare och jag tycker förskolan börjar bli för skolifierad. Vi ska och behöver inte tänka att vi ska vara förberedande alltid utan hålla fast lite på traditionen och framför allt möta barnen där de är, varje barn! Inte tvinga på inslag som gör att den fria leken blir rubbad och inte lika viktig som den varit.
- ★ I förskolan lägger vi grunden och i skolan får de bygga på kunskaper.
- ★ Undervisning ska ske i skolan.
- ★ Sker mer genom lek i förskolan än genom en bok eller fröken vid tavlan.

Det övergripande resultatet av enkätsvaren utvisar att ett förtydligande av begreppet undervisning i förskolan behövs för att öka medvetenheten om vad målstyrda processer är och vilken betydelse det har för undervisningen i förskolan för att få en likvärdig utbildning på alla förskolor.

DISKUSSION

SYFTET MED DENNA studie var att få svar på hur undervisning av språklig och fonologisk medvetenhet redan i förskolan kan gynna tidig läsinlärning. I resultatet går det att utläsa att tio stycken barn blivit språkligt och fonologiskt medvetna och knäckt läskoden. Barn som har haft svårt med uttal har också blivit mer medvetna om skillnaden på bokstavsljuden och förbättrat sitt uttal. Genom våra målstyrda undervisningssituationer har barnen fått ett bättre utgångsläge inför mötet med skriftspråket i skolan. Barnens nya erövrade kunskaper tog de sedan med sig ut i leken och i vardagssituationer vilket skapade ett kooperativt lärande och en möjlighet för oss att fånga upp spontana undervisningstillfällena och koppla det till våra didaktiska val.

I enkätsvaren så framgår det att undervisa barnen i språklig och fonologiska medvetenhet väcker många frågor hos verksamma inom förskola och skola, då flera anser att det är kunskaper man ska tillägna sig i skolan. Däremot finns det inga belägg för detta påstående i skolans styrdokument Lgr11, så vad man grundar detta på framkommer inte utan kan tolkas som egna värderingar. Flera verksamma inom förskola och skola anser att förskolan ska fokusera på det sociala samspelet, leken och ett lustfyllt lärande och inte använda undervisning som en målstyrd process då det blir för linjär undervisning som inte utgår från barnens intressen. I Skolinspektionens rapport (2018, s.21) står det att tveksamheten kring begreppet undervisning kan tänkas hänga samman med föreställningen om att förskolan är något avskilt från skolan då man anser att det är i skolan undervisning ska ske. Därför är det viktigt att förskolans undervisningsuppdrag tydliggörs då förskolan är en skolform och det första steget i barnens utbildningstrappa.

Resultaten av de deltagande observationerna och studierna i verkliga miljöer visar däremot att det går att använda undervisning som en målstyrd process. Det är möjligt att använda läromedel som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet och ändå få

ett lustfyllt lärande som utgår från barnens intressen och behov. Detta kräver dock att man som förskollärare är lyhörd och flexibel i sina undervisningssituationer. Att använda undervisning som en målstyrd process utesluter inte ett lustfyllt lärande som följer barnens intressen. Eftersom vi tillämpade poststrukturella inslag i undervisningen har vi utgått från barnens intressen där lärandet gick i oförutsägbara, icke linjära banor.

GUNILLA DAHLBERG, PETER MOSS OCH ALAN PENCE (2009, s. 57) skriver i sin bok att man istället för konkreta beskrivningar och reflektioner kring barns handlingar och tänkande, kring deras hypoteser och teorier om världen, kartlägger barnets liv. Man använder sig av generella klassificeringar av barnet och påstår att ”barn i den åldern och i den åldern är på det viset”. Resultatet om man gör det blir enligt Dahlberg m.fl. (2009) att kartläggningen och klassificeringen ersätter rikedom i barnets levda liv och den ofrånkomliga komplexiteten i den konkreta erfarenheten.

Att vara språklig och fonologiskt medveten när barnen börjar i skolan bör ses som en rikedom oavsett vid vilken ålder barnet tillägnade sig dessa kunskaper. Vi ska inte begränsa barns sökande efter nya kunskaper även om det är kunskaper som vissa anser inte ska erövrats i förskolan.

Enligt enkätsvaren anser merparten att undervisning ska ske i förskolan men kommentarerna på vad undervisning är visar att flera verksamma i förskolan likställer begreppet undervisning med lärande. Risken med att likställa undervisning och lärande är enligt Skolinspektionen (2018) att lärandet inte nödvändigtvis syftar mot strävansmålen för förskolan om man inte har målstyrda undervisningssituationer.

Verksamma inom förskolan behöver därför stimulera och utmana barnen med sikte på läroplanens mål vilket vi gjorde i denna kvalitativa studie. I förskolans läroplan (Lpfö 98 2016) står det att förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar ett nyanserat talspråk, ordförråd och begrepp samt sin förmåga att leka med

ord, berätta, uttrycka tankar, ställa frågor, argumentera och kommunicera med andra. Det står också att förskolan ska sträva emot att varje barn utvecklar intresse för skriftspråk samt förståelse för symboler och deras kommunikativa funktioner (Lpfö 98 2016 s.13.) Vi undervisade mot dessa läroplansmål men barnen tillägnade sig mer kunskaper än vad målet för vår undervisning var från början. Vi ville inte begränsa barnens lärande eller vår undervisning för att barnen tillägnade sig för mycket kunskaper. För oss var inte produkten viktigt utan att synliggöra barnens lärandeprocesser gentemot målet.

Syftet med denna studie var också att få svar på hur verksamma inom förskola ser på att använda begreppet undervisning i förskolan som en målstyrd process. Det framgår i intervjuerna och enkätsvaren att det är oerhört viktigt att ha en medvetenhet om målstyrda processer. Det gör skillnad i hur man utformar och ser på undervisning i förskolan och hur det påverkar barns lärande och utveckling. Genom att se undervisning som en målstyrd process fick vi syn på barnens olika behov och lärstrategier då barnen i studiegruppen hade olika förutsättningar för lärande. Den strukturella undervisningen skapade en tydlighet och trygghet då den var kravlös men målstyrd. Det framgår också i intervjuerna och enkäten att undervisningen kan vara målstyrd men vikten av det spontana lärande i barns utforskande och lek påpekas ofta. Men det ena utesluter inte det andra. En medvetenhet om målstyrda processer kan göra skillnad för undervisningen i förskolan vilket denna studie påvisar när vi ser den befästa kunskapen hos de barn som deltagit i denna undersökning. En medvetenhet om att undervisning bör ha uppsatta mål och en tydlig planering gör skillnad för undervisningen. När det finns en planering att gå tillbaka till så möjliggör det att man som pedagog kan inta ett spontant förhållningssätt och fånga upp spontana undervisningssituationer som sker i nuet. Att rikta ett medvetande mot ett lärandeobjekt och samtidigt följa barnens progression handlar om yrkesskicklighet. I denna studie var lärandeobjektet språklig och fonologisk medvetenhet. Även om vi medvetet riktade barnen mot ett lärandeobjekt med en planering och uppsatta mål kunde vi möta barnens erfarenheter och intressen och skapa ett lustfyllt lärande.

GENOM DELTAGANDE OBSERVATIONER och undervisningssituationer fick vi syn på vad medveten undervisning har för betydelse för barns lärande och ut-

veckling. Det är oerhört viktigt att förtydliga detta begrepp och dess betydelse. Med begreppet undervisning får vi ett gemensamt ord på vad vi faktiskt utför varje dag och först då kan utbildningen på landets förskolor bli likvärdig. Resultaten av våra deltagande observationer och undervisningssituationer visar att det ligger i en förskollärares profession och yrkesskicklighet att kunna anpassa undervisningen och materialet utifrån barnens intressen och behov så det väcker både lust och intresse att lära sig nya saker. Även om en undervisning är målstyrd så vägleder man barnet i deras lärande och ger dem möjlighet att frivilligt delta och utforska det som är intressant just för dem vilket skapar ett mångsidigt, meningsfullt, lustfyllt och sammanhängande lärande. Man utgår från det kompetenta barnet och möter varje barn utifrån deras förutsättningar och uppmuntrar barnen att vara delaktiga. När barn samtalar om sina tidigare upplevelser och reflekterar tillsammans så hjälper de varandra att bygga upp och fördjupa sin kunskap och förståelse. Detta skapar en möjlighet för barnen att möta och relatera kring nya ord och begrepp vilket skapar ett sammanhang.

Studierna i denna verkliga miljö visade också att barn som inte visade intresse för att utforska och söka kunskap utvecklade med detta undervisningsupplägg sin förmåga att utforska och undersöka nya saker och tilltro till sig själv och sin egen förmåga. Vi anser att det kan bero på att undervisningen varit målstyrd med ett bestämt lärandeobjekt vilket skapat en tydlighet av vad som förväntas av barnet. En tydlig planering har varit avgörande men samtidigt har undervisning varit kravlös och vi har anpassat undervisningen efter barnens intressen och förutsättningar. Genom att tillämpa ett variationsteoretiskt perspektiv fick vi möjligheten att fokusera på variation av uppfattningar av lärandeobjektet vilket resulterade i att vi kunde urskilja vilka kunskaper barnen tillägnade sig i våra undervisningssituationer. Vårt undervisningssätt har också påverkat barnens identitetsutveckling, barnen har stärkt sin självkänsla och vågar ta för sig mer.

När undervisningssituationerna uteblev på grund av olika omständigheter väcktes ett missnöje i barngruppen eftersom de såg fram emot vartenda tillfälle vilket också visar på ett lustfyllt lärande även om undervisningen varit målstyrd. Vi ser också vikten av kollegialt lärande och av att ha en tydlig planering, dokumentation och utvärdering samt reflektion med kollegor för att få syn på hur förskollärares undervisning påverkar barns lärande.

ATT UNDERVISA MOT ett uppsatt mål med ett bestämt lärandeobjekt har varit utmanande då man i undervisningen behöver vara flexibel och se varje individs behov och intressen. Den största utmaningen var att få alla barnen intresserade av det man lär ut och hitta olika undervisningsupplägg för att nå den proximala utvecklingszonen, att möta dem strax ovanför deras kunskapsnivå. Man behöver enligt Phillips (2012) guida barnen in i rätt tankemönster för att barnet inte ska stanna upp i sin utveckling vilket vi har försökt uppnå genom att sätta upp tydliga mål inför varje undervisningssituation. Planering och utvärdering av varje undervisningssituation har varit oerhört betydelsefull för att se vilka kunskaper barnen tillägnat sig men också för att utvärdera det valda undervisningsupplägget. Att redan från början se undervisningen som en målstyrd process resulterar i att man redan

i planeringen bestämmer sig för vilka läroplansmål undervisningen ska sträva mot och utmaningen blir att hitta olika sätt att ta sig dit. Genom att tillämpa ett målinriktat arbetssätt tydliggörs undervisning som begrepp och innehåll i förskolan vilket vi anser är viktigt för att lägga grunden för barns livslånga lärande. Denna studie visade att begreppet undervisning behöver förtydligas då begreppet tolkas väldigt olika. Man vill benämna begreppet med andra ord. Begreppet undervisning är ett relativt nytt begrepp i förskolan som väcker olika känslor och fördomar och det kommer ta tid att förankra begreppet på alla förskolor. En resa har påbörjats, men det återstår mycket arbete och förtydliganden kring begreppet undervisning i förskolan för att säkerställa en likvärdig förskola.

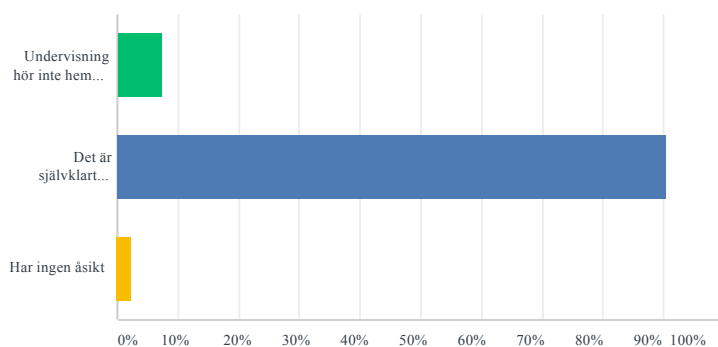
REFERENSLISTA

- ★ Brodin Murray, K. & Johansson, B. (2011). *Varför gråter pappan?* Linköping: Olika förlag.
- ★ Backman, J. (2008). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur AB.
- ★ Björndal, C. (2002). *Det värderande ögat. Observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. Stockholm: Liber AB.
- ★ Dahlberg, G., Mos, P., & Pence, A. (2009). *Från kvalitet till meningsskapande. Postmoderna perspektiv – exemplet förskolan*. Vällingby: Elanders.
- ★ Doverborg, E., Pramling, N. & Pramling Samuelsson, I. *Att undervisa barn i förskolan*. Stockholm: Liber AB.
- ★ Feldt Sjölund, I. & Hed Andersson, P. (2011). *ABC-klubben åk 1 – Den magiska kulan*. Stockholm: Natur & Kultur.
- ★ Lpfö 98 (2016). *Läroplan för förskolan Lpfö 98: reviderad 2016*. Stockholm: Skolverket. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2442>.
- ★ Phillips, T. (2012). *Barns lärande och växande*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- ★ Skolinspektionen. (2018). *Förskolans kvalitet och måluppfyllelse – ett treårigt regeringsuppdrag att granska förskolan*. Slutrapport: 2015:3 364. Stockholm: Skolinspektionen.
- ★ Svensson, A. (2009). *Språkglädje*. Lund: Studentlitteratur AB.
- ★ Vallberg Roth, A. (2016). *Ifous rapportserie 2016:1 – Referensmaterial för deltagare i FoU-programmet. Undervisning i förskolan - flerstämmig undervisning och sambedömning i förskolan*.
- ★ Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. www.vr.se.

BILAGA: ENKÄTSVAR

Q1 Vad anser du om begreppet undervisning i förskolan?

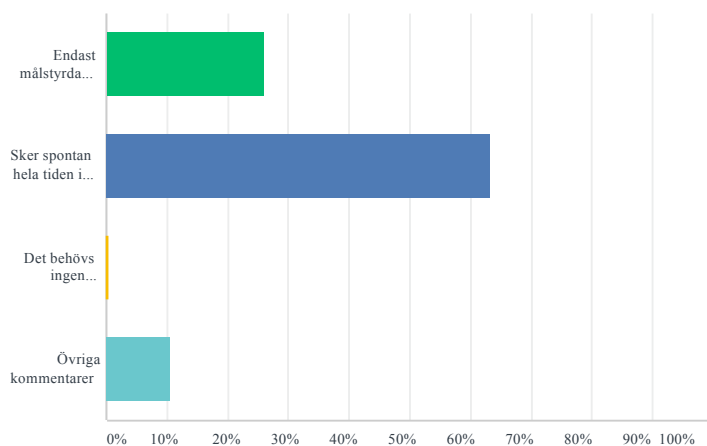
Svarande: 765

SVARSVAL	SVAR
Undervisning hör inte hemma i förskolan	7,32% 56
Det är självklart undervisning ska ske i förskolan	90,46% 692
Har ingen åsikt	2,22% 17
TOTALT	765

Q2 Vad är undervisning i förskolan?

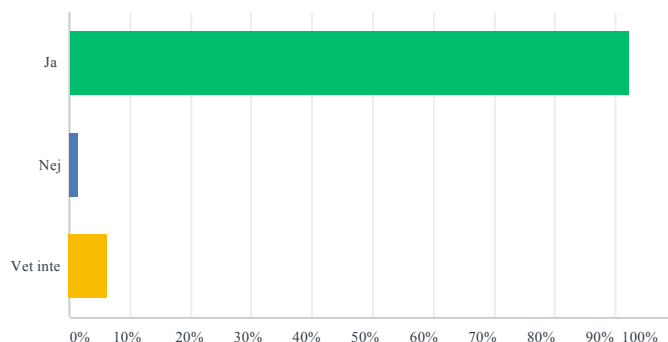
Svarande: 771

SVARSVAL	SVAR
Endast målstyrda processer	25,94% 200
Skер spontan hela tiden i barns utforskande och lek	63,16% 487
Det behövs ingen undervisning	0,52% 4
Övriga kommentarer	10,38% 80
TOTALT	771

Q3 Kan undervisning av språklig och fonologisk medvetenhet redan i förskolan gynna tidig läsinlärning?

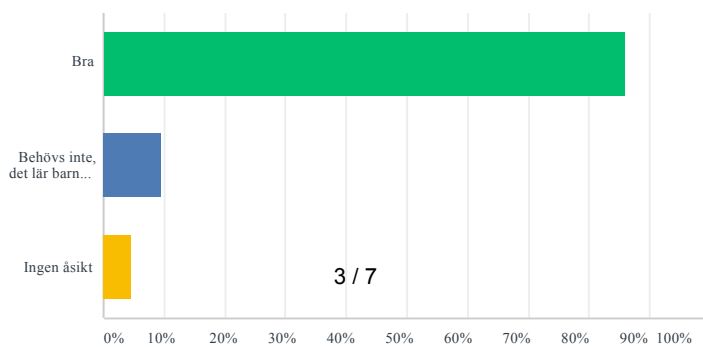
Svarande: 768

SVARSVAL	SVAR	
Ja	92,32%	709
Nej	1,43%	11
Vet inte	6,25%	48
TOTALT		768

Q4 Hur ser du på bokstavsindelning i förskolan?

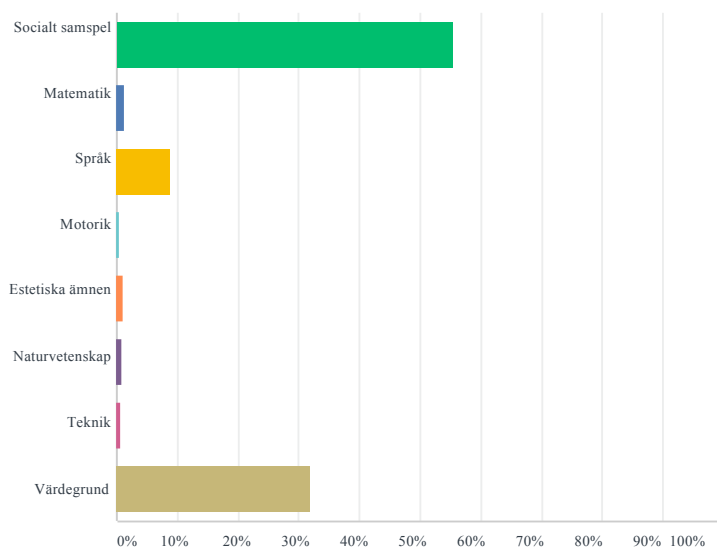
Svarande: 730

SVARSVAL	SVAR	
Bra	86,03%	628
Behövs inte, det lär barn sig i skolan	9,32%	68
Ingen åsikt	4,66%	34
TOTALT		730

Q5 Vilket av dessa ämnesområde i förskolan är viktigast att undervisa i?

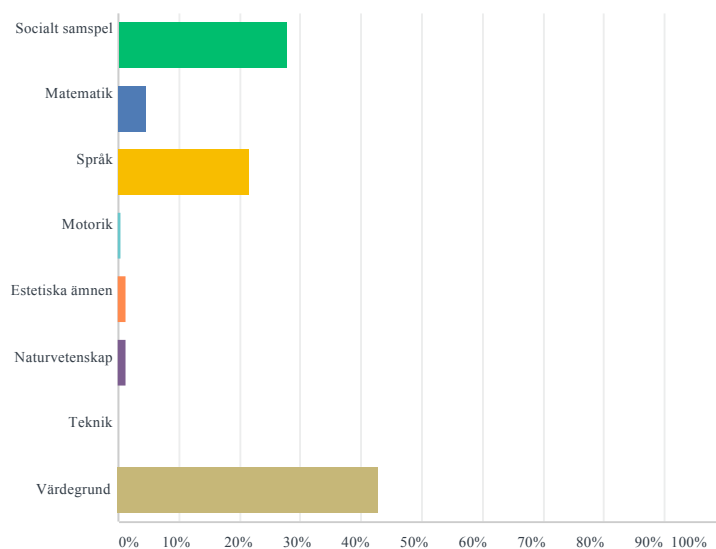
Svarande: 713

SVARSVAL	SVAR	
Socialt samspel	55,40%	395
Matematik	1,26%	9
Språk	8,84%	63
Motorik	0,42%	3
Estetiska ämnen	0,98%	7
Naturvetenskap	0,84%	6
Teknik	0,56%	4
Värdegrund	31,70%	226
TOTALT		713

Q6 Vilket av dessa ämnesområde i skolan är viktigast att undervisa i?

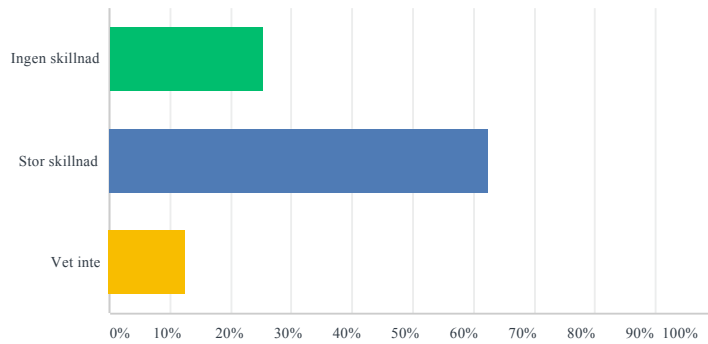
Svarande: 689

SVARSVAL	SVAR	
Socialt samspel	27,87%	192
Matematik	4,64%	32
Språk	21,48%	148
Motorik	0,44%	3
Estetiska ämnen	1,31%	9
Naturvetenskap	1,31%	9
Teknik	0,00%	0
Värdegrund	42,96%	296
TOTALT		689

Q7 Vad är det för skillnad på undervisning i förskolan jämfört med undervisning i skolan? Om ni upplever att det finns en skillnad skriv det gärna i övriga kommentarer

Svarande: 706

SVARSVAL	SVAR	
Ingen skillnad	25,21%	178
Stor skillnad	62,32%	440
Vet inte	12,46%	88
TOTALT		706

The background is a light teal color with a repeating pattern of white line-art icons. These icons represent various school subjects and items: a pencil holder with pens, an open book, a globe, a soccer ball, a lightbulb, a microscope, musical notes, a paperclip, a backpack, a briefcase, a pushpin, a globe on a stand, a flask, a notebook, a paper airplane, an apple, a pencil, a paperclip, a globe, a lightbulb, a microscope, and musical notes.

SKOLPORTEN